

บทที่ 5

สรุป และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน กรณีศึกษาเทศบาลตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน และผลเบื้องต้นของการดำเนินการจัดการมูลฝอยชุมชนจากการใช้กระบวนการ โดยเป็นการดำเนินการศึกษาวิจัยร่วมกันในระดับลงมือปฏิบัติร่วมกันทุกขั้นตอนระหว่างผู้วิจัยกับตัวแทนฝ่ายพัฒนา ได้แก่ เทศมนตรีฝ่ายสาธารณสุขและหัวหน้าฝ่ายสาธารณสุข เทศบาลตำบลปริก และตัวแทนภาคประชาชนที่อาสาเข้าร่วมทีมวิจัย ซึ่งมาจากกลุ่มของอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชนและคณะกรรมการชุมชน ใช้ระยะเวลาในการรวบรวมข้อมูลภาคสนามรวม 6 เดือน วิธีการหลักที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลคือได้จากการสนทนากลุ่ม การปรึกษาพูดคุย และการสังเกต จากผลการศึกษาทั้งหมดสามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

1. ผลจากกระบวนการวิจัย

1.1 ชั้นเตรียมวิจัย

มีวัตถุประสงค์เพื่อเลือกพื้นที่ศึกษาและเพื่อบูรณาการผู้วิจัยเข้ากับชุมชน พบว่าพื้นที่ชุมชนปริกตกมีความเหมาะสม จากลักษณะของชุมชน และมีความเป็นไปได้ในการได้รับความร่วมมือในการศึกษาวิจัย สำหรับการบูรณาการผู้วิจัยเข้ากับชุมชนนั้นผู้วิจัยกระทำ 2 รูปแบบคือ (1) การแนะนำตัวอย่างเป็นทางการโดยการจัดประชุมแก่กลุ่มเป้าหมาย ทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมรับรู้ถึงความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยในพื้นที่ ส่วนกลุ่มเป้าหมายบางคนที่ไม่เข้าร่วมประชุม จากการสอบถามพบว่าอาจมีสาเหตุมาจากสถานที่ที่ใช้ในการประชุมอยู่ไกลชุมชนและความขัดแย้งด้านการเมืองท้องถิ่น (2) การแนะนำตัวอย่างไม่เป็นทางการ ทำให้ผู้วิจัยสามารถสร้างความคุ้นเคย และไว้วางใจจากชุมชนได้มากขึ้น

1.2 ชั้นเตรียมทีมวิจัย

มีวัตถุประสงค์เพื่อแนะนำโครงการวิจัยอย่างละเอียด ค้นหาอาสาสมัครในชุมชน และเพื่อเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยให้แก่ทีมวิจัย มีขั้นตอนดังนี้

1.2.1 การอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน ผลการดำเนินกิจกรรม ซึ่งประกอบด้วย 3 กิจกรรม โดยกิจกรรมที่ 1 เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น ผลการดำเนินการพบว่า ผู้เข้าร่วมประชุมมีความเข้าใจความหมายและประโยชน์ของการมีส่วนร่วมพอสมควร แต่ยังไม่เข้าใจถึงวิธีการมีส่วนร่วม เมื่อวิทยากรได้อธิบายเพิ่มเติมทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีความเข้าใจเกี่ยวกับการวิธีการมีส่วนร่วมมากขึ้น สำหรับกิจกรรมที่ 2 เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับปัญหามูลฝอย และการทำความเข้าใจปัญหาร่วมกันระหว่างภาครัฐและประชาชน พบว่าผู้เข้าร่วมประชุมเข้าใจถึงปัญหาของมูลฝอยและมุมมองด้านปัญหามูลฝอยของแต่ละฝ่ายมากขึ้น โดยเห็นว่าภาครัฐประสบปัญหาด้านการจัดการมูลฝอยโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านงบประมาณ ส่วนภาคประชาชนนั้นต้องการให้เทศบาลมีการจัดเก็บมูลฝอยในชุมชนอย่างสม่ำเสมอและจัดให้มีถังรองรับมูลฝอยอย่างเพียงพอ โดยมีประเด็นที่มีมุมมองเดียวกันคือความร่วมมือของประชาชนในการช่วยกันรักษาความสะอาดและการคัดแยกมูลฝอย ส่วนกิจกรรมสุดท้ายเป็นการแนะนำโครงการวิจัยและการรับสมัครทีมวิจัย ผลของกิจกรรมดังกล่าวพบว่า มีผู้สมัครเป็นทีมวิจัยฝ่ายชุมชนทั้งสิ้น 19 คน

1.2.2 การประชุมทีมวิจัยครั้งที่ 1 เพื่อให้ผู้เข้าร่วมทีมวิจัยได้เข้าใจถึงบทบาทของตนเองในฐานะทีมวิจัย เพื่อให้การดำเนินการต่างๆ มีเป้าหมาย ผลการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว พบว่าทีมวิจัยฝ่ายชุมชนส่วนใหญ่ยังเห็นว่าปัญหามูลฝอยเป็นเรื่องไกลตัว ดังนั้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินการวิจัย เพื่อให้ทีมวิจัยมีความความตระหนักในปัญหาดังกล่าวมากขึ้น นอกจากนี้ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนยังไม่มั่นใจในศักยภาพของตนเองในการร่วมวิจัย และมีความมั่นใจมากขึ้นเมื่อผู้วิจัย อธิบายวิธีการวิจัยอย่างละเอียด และให้กำลังใจ

1.2.3 การอบรมทีมวิจัยเรื่องการจัดการมูลฝอยครั้งที่ 1 เพื่อเพิ่มเติมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ด้านมูลฝอยในปัจจุบัน และให้ทีมวิจัยได้ทราบถึง ประเภท แหล่งที่มาและผลกระทบของมูลฝอย ตลอดจนวิธีการในการกำจัดมูลฝอยที่ถูกสุขลักษณะ ผลจากการอบรมพบว่า ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนแสดงความสนใจและร่วมอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง และเริ่มตระหนักถึงปัญหาเรื่องมูลฝอยในชุมชนมากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการด้านการเรียนรู้ของทีมวิจัย นอกจากนี้ยังพบข้อสังเกตว่าการจัดอบรมโดยการไม่เน้นการบรรยายเนื้อหาทางวิชาการมากนัก แต่ใช้วิธีการ

ทบทวน และอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นระยะ ทำให้ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนซึ่งเป็นชาวบ้านไม่เบื่อหน่าย และกล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้น

1.2.4 การอบรมเรื่องการจัดการมูลฝอยครั้งที่ 2 เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจถึงแนวคิดและวิธีการในการลดปริมาณมูลฝอย ผลจากการอบรมพบว่า ในการจัดการมูลฝอยชุมชนนั้นควรเริ่มจากการเข้าใจสถานการณ์ด้านมูลฝอยของชุมชน เพื่อการตัดสินใจในการเลือกวิธีการจัดการมูลฝอยที่ถูกต้องและเหมาะสมกับชุมชนที่สุด โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านมูลฝอยของชุมชน

1.3 ชั้นศึกษาปัญหามูลฝอยในชุมชน

1.3.1 ปริมาณและองค์ประกอบมูลฝอยของชุมชนปรกติ พบว่าชุมชนปรกติมีอัตราการผลิตมูลฝอยเฉลี่ย 0.21 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน มูลฝอยส่วนใหญ่เป็นเศษอาหาร เศษผัก ผลไม้ ใบไม้ รองลงมาได้แก่ถุงพลาสติก ขวด แก้ว หากพิจารณาถึงการนำไปใช้ประโยชน์พบว่ามูลฝอยที่สามารถนำมาทำปุ๋ยหมักได้มีร้อยละ 59.89 มูลฝอยที่สามารถขายได้ ร้อยละ 14.44 และมูลฝอยที่ไม่สามารถขายได้หรือหมักปุ๋ยได้มีเพียงร้อยละ 25.67 จากข้อมูลดังกล่าวหากชุมชนมีการจัดการมูลฝอยอย่างเหมาะสมตามการใช้ประโยชน์ จะสามารถลดปริมาณมูลฝอยลงถึงร้อยละ 74.33

1.3.2 ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของประชาชนด้านการจัดการมูลฝอย ใช้แบบสอบถามและทำการเก็บแบบสอบถามทุกหลังคาเรือน พบว่าสามารถเก็บแบบสอบถามได้ประมาณสามในสี่ของประชากรเป้าหมายและเป็นชายและหญิงใกล้เคียงกัน ส่วนด้านอายุนั้นพบว่าประชากรส่วนใหญ่เกินกึ่งหนึ่งมีอายุระหว่าง 20-39 ปี และเป็นหัวหน้าครอบครัวเกือบกึ่งหนึ่ง สำหรับระดับการศึกษาของประชาชน พบว่าเกินกึ่งหนึ่งจบการศึกษาระดับประถมศึกษา/ต่ำกว่าประถมศึกษา ด้านการประกอบอาชีพพบว่าส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวน ร้อยละ 62.5 และส่วนใหญ่มีสมาชิกในครอบครัว 2-5 คน

สำหรับด้านการจัดการมูลฝอยในครัวเรือนนั้น พบว่าประชาชนส่วนใหญ่ทิ้งมูลฝอยในถังรองรับมูลฝอยของเทศบาล รองลงมาใช้วิธีการเผามูลฝอยเองในครัวเรือน สำหรับปัญหาที่พบในการจัดการมูลฝอย ได้แก่ ปัญหาด้านถังรองรับมูลฝอย (ไม่เพียงพอ และชำรุด) ปัญหาในการจัดเก็บมูลฝอย (ล่าช้า ไม่ตรงเวลา เสียงดังรบกวน และมีมูลฝอยตกหล่นระหว่างการจัดเก็บของพนักงาน) ปัญหาความสกปรก (การไม่ทิ้งมูลฝอยลงถัง) และปัญหาด้านวิธีการกำจัดมูลฝอย (ควันจากการเผามูลฝอยจากบ้านเรือน)

สำหรับการคัดแยกมูลฝอยของประชาชน นั้นพบว่าส่วนใหญ่เกินกึ่งหนึ่งไม่มีการคัดแยก โดยให้เหตุผลว่า เนื่องจากไม่มีถังมูลฝอยสำหรับคัดแยกมูลฝอยในชุมชน มีมูลฝอยประเภทเดียว หรือมีมูลฝอยจำนวนน้อยไม่จำเป็นต้องคัดแยก อีกทั้งเมื่อคัดแยกแล้วก็ต้องกำจัดหรือเผาพร้อมกันอยู่ดี นอกจากนี้ยังไม่สะดวก เสียเวลา ในส่วนของผู้ที่มีการคัดแยกมูลฝอยก่อนทิ้ง ให้เหตุผลว่าเนื่อง

จากมูลฝอยบางอย่างสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ เมื่อคัดแยกแล้วทำให้สามารถกำจัดโดยการเผาได้ง่าย และเห็นใจพนักงานเก็บขนมูลฝอย

ด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยของประชาชนนั้นพบว่าประชาชน มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับมูลฝอยแทบทุกหัวข้อ ยกเว้นความรู้เกี่ยวกับความหมายของมูลฝอยเปียก ซึ่งอาจจะทำให้เกิดการสับสนได้หากมีโครงการในการคัดแยกมูลฝอย

สำหรับด้านทัศนคติของประชาชนด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอย พบว่าประชาชน เห็นด้วยว่าตนเองควรมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหามูลฝอยในชุมชนของตนมากที่สุด รองลงมาคือ เห็นด้วยว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีหากมีโครงการหรือกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการมูลฝอยในชุมชน และอยากให้ มีโครงการหรือกิจกรรมเกี่ยวกับการคัดแยกมูลฝอยในชุมชนของตน ส่วนความยินดีที่จะช่วยคัดแยกมูลฝอยไว้ขายเพื่อแปรรูปใหม่อย่างสม่ำเสมอ นั้นมีประชาชนตอบไม่แน่ใจมากที่สุด

ด้านพฤติกรรมการจัดการมูลฝอยในครัวเรือน เมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้วพบว่า ประชาชน ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมที่เหมาะสมในการทิ้งมูลฝอยลงถังรองรับมูลฝอย ส่วนพฤติกรรมด้านการลดปริมาณมูลฝอย การคัดแยกมูลฝอยนั้นมีการปฏิบัติค่อนข้างต่ำ อาจเนื่องจากเป็นพฤติกรรมที่ทำมาเป็นปกติ ดังนั้นจึงควรส่งเสริมให้มีการณรงค์และให้ความรู้ถึงวิธีการลดปริมาณมูลฝอย ซึ่งเป็นวิธีการมีส่วนร่วมในการจัดการมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพ

ส่วนความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำงานของเทศบาลด้านการจัดการมูลฝอย พบว่าประชาชน ส่วนใหญ่พอใจกับการจัดการมูลฝอยของเทศบาลในด้านค่าบริการในการจัดเก็บมูลฝอย และช่วงเวลาในการจัดเก็บ สำหรับด้านที่ยังไม่พอใจคือการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารของเทศบาลเกี่ยวกับการจัดการมูลฝอย โดยให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมถึงวิธีการประชาสัมพันธ์โดยการจัดเสียงตามสาย การจัดทำโปสเตอร์ การจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ข่าวสารในชุมชนให้ทั่วถึงและเห็นได้ชัดเจน และเทศบาลควรจัดประชุมในชุมชนเพื่อพบปะกับประชาชนเพิ่มขึ้น โดยการแจ้งล่วงหน้าและประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึงหากมีการจัดประชุม

ส่วนการศึกษาถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาของเทศบาลที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกเดือนในชุมชน พบว่าในการทำกิจกรรมทุกครั้งมีประชาชนเข้าร่วมเพียงหนึ่งในสี่ โดยผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมให้เหตุผลว่า เทศบาลขาดการประชาสัมพันธ์ ไม่มีเวลา และไม่ใช้หน้าที่ของตน ดังนั้นเทศบาลจึงควรเพิ่มการประชาสัมพันธ์ และสร้างจิตสำนึกในการเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะให้มากยิ่งขึ้น

การที่ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนได้มีโอกาสในการมีส่วนร่วมในการรวบรวมข้อมูลด้านมูลฝอยจากการลงมือปฏิบัติในการคัดแยกมูลฝอยในการหาปริมาณและองค์ประกอบ ทำให้เริ่มตระหนักถึงสภาพความสกปรกของมูลฝอยที่ทิ้งรวมกัน โดยไม่มีการคัดแยก ส่วนการมีส่วนร่วมในสำรวจข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ทำให้มีโอกาสสังเกตสภาพแวดล้อมของชุมชนและสามารถกระตุ้นการตื่นตัว

ด้านมูลฝอยในชุมชนไปด้วย โดยช่วยให้ชุมชนได้ทบทวนถึงประเด็นต่างๆด้านมูลฝอยจากการตอบแบบสอบถาม และมีบางหลังคาเรือนเริ่มมีการคัดแยกมูลฝอยมีมูลค่าไว้จำหน่าย

นอกจากนี้การมีส่วนร่วมในการออกแบบสอบถาม และเก็บแบบสอบถามทำให้ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนมีการกล้าแสดงออกและกล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด และมีความกระตือรือร้นในการมาเข้าร่วมประชุมเพิ่มขึ้น ทำให้การประชุมสามารถเริ่มได้ตรงเวลามากขึ้น

1.3.3 การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปประเด็นปัญหา จากข้อมูลเกี่ยวกับปริมาณและองค์ประกอบมูลฝอย และข้อมูลความรู้ ทักษะและพฤติกรรมในการจัดการมูลฝอยของชุมชนสามารถนำมาวิเคราะห์ เชื่อมโยง เพื่อให้เข้าใจถึงสถานการณ์ของปัญหาการจัดการมูลฝอย สรุปได้ดังนี้

1) รูปแบบการจัดการมูลฝอยของชุมชนปรกติ เริ่มจากมูลฝอยจากบ้านเรือนบางส่วนก่อนที่จะทิ้งหรือกำจัดมีการคัดแยกเพื่อนำเศษอาหารไปเลี้ยงสัตว์ บางส่วนมีการคัดแยกเพื่อจำหน่าย และมูลฝอยจำนวนหนึ่งถูกกำจัดโดยวิธีการเผา จากนั้นมูลฝอยส่วนใหญ่มีการรวบรวมจากบ้านเรือนสู่ถังรองรับมูลฝอยของเทศบาล ซึ่งมูลฝอยที่รวบรวมได้จากการทิ้งของประชาชนในถังรองรับของเทศบาล จะถูกคัดแยกจากพนักงานเก็บขนอีกครั้งบนรถขนมูลฝอย ก่อนที่จะนำไปทิ้งยังสถานที่กำจัดมูลฝอยของเทศบาลตำบลปรกติ โดยการเทกองกลางแจ้งและเผาข้างเป็นครั้งคราว

2) สถานการณ์ด้านมูลฝอยและสาเหตุของปัญหามูลฝอยในชุมชน ที่ประชุมได้สรุปประเด็นปัญหาด้านมูลฝอยในชุมชน เป็น 3 ประการ คือ (1) ไม่มีการคัดแยกมูลฝอย (2) ปัญหาการทิ้งมูลฝอยไม่เป็นที่เป็นทาง และ (3) ปัญหามีการใช้ถุงพลาสติกมาก

สำหรับแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวพบว่าปัญหาเรื่องการทิ้งมูลฝอยไม่เป็นที่เป็นทางเป็นปัญหาที่เร่งด่วน เนื่องจากส่งผลต่อความสะอาดเรียบร้อย อันเป็นเป็นสง่าราศีของชุมชน ส่วนการคัดแยกมูลฝอยนั้นควรทำควบคู่กันไป โดยเฉพาะการคัดแยกมูลฝอยเปียกมาทำปุ๋ยหมัก สำหรับปัญหาเรื่องการใช้ถุงพลาสติกนั้น ที่ประชุมแสดงความคิดเห็นว่าเป็นเรื่องที่จัดการได้ยากมาก เนื่องจากเป็นวิถีปฏิบัติทั่วไป และควบคุมได้ยาก ซึ่งต้องอาศัยเวลาและแรงจูงใจอย่างมาก

1.4. ขั้นศึกษาสำรวจหาแนวทางแก้ไขปัญหา

1.4.1 พบว่าทีมวิจัยฝ่ายชุมชนมีความวิตกกังวลถึงการนำเสนอข้อมูลสภาพปัญหามูลฝอยต่อที่ประชุมของชุมชน เนื่องจากเกรงจะประสบปัญหาเรื่องความพร้อมเพรียงและความร่วมมือจากชุมชน จึงมีการเสนอให้แก้ปัญหาด้านความร่วมมือจากชุมชนโดยการจัดสาธิตการทำปุ๋ยหมัก เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ชาวบ้านมาร่วมประชุม เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพในการทำสวนยางและสวนผลไม้ ดังนั้นผลสรุปในที่ประชุมจึงได้จัดทำโครงการอบรมเรื่องมูลฝอยและสาธิตการทำ

ป๊อหมักขึ้น เพื่อนำเสนอข้อมูลสถานการณ์และสภาพปัญหามูลฝอยแก่ชุมชน ระดมความคิดเห็นจากประชาชนในชุมชนปรกติถึงแนวทางแก้ปัญหามูลฝอย และอบรมและสาธิตการทำป๊อหมักชีวภาพให้แก่ประชาชนในชุมชน

1.4.2 ระดมการมีส่วนร่วมเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาผ่านโครงการอบรมความรู้ด้านมูลฝอยและสาธิตการทำป๊อหมัก โดยมีผู้เข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 63 คน สามารถสรุปแนวทางการแก้ปัญหามูลฝอยที่ทางชุมชนเสนอมาได้ดังนี้ (1) ปัญหาการไม่คัดแยกมูลฝอยของชุมชน แก้ไขโดยการรณรงค์ ประชาสัมพันธ์ ให้ชาวบ้านร่วมมือกันคัดแยกมูลฝอย การประกวดบ้านตัวอย่าง การส่งเสริมการทำป๊อหมักจากมูลฝอยเปียก และการแจกอุปกรณ์ในการคัดแยกมูลฝอย เช่น ถุงดำ (2) ปัญหาการทิ้งมูลฝอยไม่เป็นที่เป็นทาง แก้ไขโดยการเพิ่มถังมูลฝอยในชุมชน รณรงค์สร้างจิตสำนึกด้านความสะอาด เพิ่มการประชาสัมพันธ์ จัดวันพัฒนาชุมชนประจำสัปดาห์ ให้แต่ละบ้านรับผิดชอบดูแลรักษาบริเวณบ้านของตนเองให้สะอาด และปลูกต้นไม้เป็นรั้วบ้านเพื่อความสวยงามและเป็นระเบียบ (3) ปัญหาการใช้ถุงพลาสติก แก้ไขปัญหาโดยการนำถุงพลาสติกที่ใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่ โดยการนำมามอบให้ร้านค้าชุมชน และการรณรงค์ให้ใช้ถุงผ้า หรือตะกร้าแทนถุงพลาสติก

1.4.3 การประเมินผลโครงการอบรมความรู้ด้านมูลฝอยและสาธิตการทำป๊อหมัก เมื่อสรุปในภาพรวมถึงผลจากการจัดการอบรมในครั้งนี้ พบว่าบรรลุวัตถุประสงค์ โดยสามารถระดมความคิดเห็นและให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการรับรู้ปัญหา และเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาในชุมชนของตนเอง อีกทั้งช่วยให้ชุมชนได้รับความรู้เพิ่มเติมในส่วนของวิธีการจัดการมูลฝอยและการทำงานป๊อหมัก

1.4.4 กระบวนการเรียนรู้ และการเริ่มก่อตัวของจิตสำนึกของทีมวิจัยฝ่ายชุมชน ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับทีมวิจัยฝ่ายชุมชนหลังการจัดกิจกรรมครั้งนี้คือความกระตือรือร้น กำลังใจ และความมั่นใจในศักยภาพของตัวเองที่เพิ่มขึ้น อีกทั้งยังเกิดการพัฒนาในเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการมูลฝอย โดยสังเกตจากทีมวิจัยฝ่ายชุมชนมีการพูดคุยและชักชวนสมาชิกในทีมให้เริ่มต้นเป็นตัวอย่างที่ดีในชุมชนในเรื่องของการจัดการมูลฝอยในครัวเรือนของตน และมีการนัดแนะกันในการเยี่ยมเยียนบ้านของสมาชิกในทีมวิจัยแต่ละคนเพื่อช่วยกันพัฒนา ซึ่งกิจกรรมที่ดำเนินการส่วนใหญ่เป็นการช่วยกันทำความสะอาดบริเวณบ้าน และช่วยกันทำป๊อหมัก

1.5 ขั้นเลือกแนวทางแก้ปัญหา

การเลือกแนวทางการแก้ปัญหาด้านมูลฝอยในชุมชน ทีมวิจัยส่วนใหญ่เห็นว่าควรมีการรณรงค์เรื่องความสะอาดก่อนเป็นอันดับแรก เนื่องจากเป็นปัญหาเร่งด่วน และมีความพร้อมของทรัพยากรมากที่สุด ส่วนการประกวดบ้านน่าอยู่ จะดำเนินการเมื่อได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก

เทศบาลซึ่งจะบรรจุในปีงบประมาณ 2546 จากนั้นได้มีการจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหา มูลฝอยในชุมชน ได้ 2 โครงการดังนี้

1) โครงการเดินรณรงค์ร่วมด้วยช่วยกัน รักษาความสะอาดในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ต้องการให้ชุมชนปรกติ สะอาด น่านอน ไม่มีมูลฝอยตามบริเวณบ้านและริมถนน และเป็นการปลูก จิตสำนึกการมีส่วนร่วมให้ประชาชนในชุมชนรักษาความสะอาดบริเวณบ้านเรือนของตนเอง โดย กิจกรรมหลักเป็นการเดินรณรงค์ พร้อมทั้งกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนร่วมกันพัฒนาบ้านเรือน ของตนให้สะอาดเรียบร้อย และเป็นการแจกเอกสารให้ความรู้เรื่องการลดปริมาณมูลฝอยในครัวเรือน

2) โครงการประกวดบ้านสะอาดน่าอยู่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจ ในการร่วมมือจากประชาชนในชุมชนให้มีการลดปริมาณมูลฝอยในชุมชน และช่วยกันรักษาความ สะอาดบริเวณบ้านเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจูงใจให้มีการคัดแยกมูลฝอยก่อนทิ้งและการดูแล รักษาความสะอาดบริเวณบ้านเรือนให้น่าอยู่ น่านอน

1.6 ชั้นปฏิบัติตามแผน

กิจกรรมที่ได้ดำเนินการไปแล้วตามแผนปฏิบัติการ คือโครงการเดินรณรงค์ร่วมด้วย ช่วยกัน รักษาความสะอาดในชุมชน ผลการดำเนินโครงการพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญ ร่วมมือเป็นอย่างดี ถึงแม้ในวันรณรงค์จะไม่ได้เก็บมูลฝอยในทันทีที่มิวิชัยไปกระตุ้น แต่ใน รุ่งเช้าพบว่ามีคนนำถุงดำวางไว้หน้าบ้านเพื่อให้รถเก็บขนมูลฝอยมาดำเนินการเก็บขนต่อไป

1.7 การติดตามประเมินผลการแก้ปัญหา

หลังจากได้ดำเนินการโครงการรณรงค์ร่วมด้วยช่วยกันรักษาความสะอาดในชุมชน 1 สัปดาห์ พบว่า ทีมวิชัยพอใจกับการดำเนินการแก้ปัญหาตามโครงการ และประเมินว่าบรรลุวัตถุประสงค์ที่ ได้วางไว้ โดยชุมชนปรกติมีความสะอาดเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด และบ้านเรือนที่ไม่สะอาดได้มีการ เก็บกวาดบริเวณบ้านของตนเอง และมีการเสนอให้มีการจัดกิจกรรมเช่นนี้เป็นประจำเพื่อให้ เกิดการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยสอดแทรกไว้ในกิจกรรมวันพัฒนาของเทศบาลทุกวันพุธ ซึ่ง สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการประสานงานระหว่างเทศบาลกับชุมชน และมีการประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึง

สำหรับสิ่งที่ควรปรับปรุงแก้ไขคือควรมีการขยายกลุ่มแกนนำและผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้มาก ขึ้น เนื่องจากโครงการที่จะดำเนินต่อไป ได้แก่ การประกวดบ้านสะอาดน่าอยู่ เป็นโครงการที่ซับซ้อนขึ้น และต้องอาศัยการตอบรับจากชุมชน และการประชาสัมพันธ์ที่ทั่วถึง อีกทั้งมีการเสนอให้มีการศึกษาดูงานที่เทศบาลตำบลปากแพรก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจากประสบความสำเร็จในการลดปริมาณมูลฝอยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และมีการจัดการมูลฝอยที่ครบวงจร

ผลการศึกษาดูงานด้านการจัดการมูลฝอยที่เทศบาลตำบลปากแพรก อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่าได้รับความสนใจจากทีมวิจัยเป็นอย่างมาก สังเกตได้จากการซักถามวิทยากรอย่างต่อเนื่อง โดยทีมวิจัยได้สนใจที่จะซักถามเกี่ยวกับกลวิธีการดำเนินการ ความยากง่าย และปัญหาอุปสรรคจากการดำเนินงาน หลังจากการศึกษาดูงานที่ทีมวิจัยได้ร่วมกันอภิปราย แสดงความคิดเห็นเพื่อสรุปผลการศึกษาดูงานและนำข้อมูลที่ได้นำมาพิจารณาจุดเด่น-จุดด้อยของการดำเนินโครงการและความเป็นไปได้ที่จะนำรูปแบบการจัดการมูลฝอยมาใช้ต่อไป และผลจากการประเมินผลการศึกษาดูงานมีประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

1) การเปรียบเทียบศักยภาพในการจัดการมูลฝอย ระหว่างเทศบาลตำบลปากแพรกกับเทศบาลตำบลปากแพรกพบว่า เทศบาลตำบลปากแพรกและชุมชนปรกติมีจุดด้อยหลายประการที่เป็นอุปสรรคต่อการนำรูปแบบการจัดการมูลฝอยของเทศบาลปากแพรกมาใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านงบประมาณในการดำเนินการและเทคโนโลยีในการดำเนินงานที่ทันสมัย แต่ก็มีข้อได้เปรียบด้านสภาพความเป็นชุมชนที่มีความเป็นเมืองน้อยกว่ามาก ทำให้สามารถระดมความร่วมมือได้ง่ายกว่า

2) ควรประยุกต์รูปแบบการจัดการมูลฝอยให้เหมาะสมกับชุมชนและทรัพยากรที่มีอยู่ โดยที่ประชุมเห็นสมควรกับการจัดให้มีการคัดแยกมูลฝอยในชุมชน เพื่อลดปริมาณมูลฝอยที่เกิดขึ้นในชุมชน และสามารถช่วยประหยัดงบประมาณในการจัดการของเทศบาลตำบลปรกติลงได้ ซึ่งควรดำเนินการควบคู่กับการประกวดบ้านสะอาดน่าอยู่

3) ได้กำหนดเป็นรูปแบบคร่าวๆ ของการคัดแยกมูลฝอยในชุมชนปรกติ โดยการให้ประชาชนทำการคัดแยกมูลฝอยเป็น 3 ประเภท คือ (1) มูลฝอยมีมูลค่า (2) มูลฝอยอินทรีย์ และ (3) มูลฝอยที่ไม่สามารถนำมาขายหรือทำปุ๋ยหมักได้

สำหรับมูลฝอยมีมูลค่าให้มีการจัดการในเชิงการค้า โดยอาจจะเป็นการรับซื้อโดยชาล้งจากบ้านเรือน หรือการตั้งจุดรับซื้อขายในชุมชน สำหรับมูลฝอยอินทรีย์และมูลฝอยที่ไม่สามารถนำมาขายหรือทำปุ๋ยหมักได้ จะดำเนินการเก็บขนโดยรถเก็บขนมูลฝอยของเทศบาล โดยแยกจัดเก็บแต่ละประเภทตามวัน (ยังไม่ได้พิจารณากำหนดวัน) โดยเก็บขนมูลฝอยอินทรีย์ไปยังที่ทำปุ๋ยหมักรวมของชุมชนซึ่งดำเนินการโดยเทศบาล ส่วนมูลฝอยทิ้งก็จะรวบรวมไปกำจัดยังสถานที่กำจัดมูลฝอยรวมของเทศบาลต่อไป สำหรับผลจากกระบวนการวิจัยสรุปได้ดังตาราง 11

ส่วนการติดตามเพื่อประเมินผลการดำเนินการแก้ไขปัญหาที่ผู้วิจัยได้ติดตามเพื่อประเมินความต่อเนื่องของการดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านมูลฝอยของชุมชนปรกติ หลังจากผู้วิจัยได้ออกจากพื้นที่ศึกษาไปแล้ว 2 เดือน โดยการประเมินผลร่วมกับทีมวิจัยฝ่ายชุมชน ดังนี้ (1) ด้านความสะอาดเรียบร้อยของชุมชน พบว่าสภาพความสะอาดเรียบร้อยของชุมชนโดยรวมยังคงมีความสะอาดเรียบร้อย และสิ่งที่ชุมชนสะท้อนถึงความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนคือ การปฏิบัติงาน

ของพนักงานเก็บขนมีประสิทธิภาพมากขึ้น (2) ด้านการลดปริมาณมูลฝอย พบว่าในส่วนของทีมวิจัยฝ่ายชุมชนมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องแม้ว่าผู้วิจัยได้ออกจากพื้นที่ศึกษาแล้วก็ตาม ในส่วนของการคัดแยกเพื่อทำปุ๋ยหมักนั้นไม่มีการดำเนินการต่อเนื่อง เนื่องจากมีปริมาณมูลฝอยเปียกไม่มาก จึงเปลี่ยนเป็นการใช้วิธีชุดหลุมฝังกลบตามโคนต้นไม้แทน สำหรับประชาชนในชุมชน พบว่าบางหลังคาเรือนมีการคัดแยกมูลฝอยเพื่อจำหน่ายเช่นกัน จากเดิมที่ไม่เคยคัดแยก และ (3) ความต่อเนื่องของกระบวนการแก้ไขปัญหามูลฝอย พบว่าไม่มีความเคลื่อนไหวใดๆ ด้านการจัดการมูลฝอยเพิ่มเติมจากที่ได้ดำเนินการไปแล้ว ทั้งด้านกระบวนการกลุ่ม และการประสานงานจากเทศบาล และชุมชน โดยพบปัจจัยที่ส่งผลให้การดำเนินการขาดความต่อเนื่องได้แก่ (1) การขาดผู้นำในการดำเนินงานและผู้ประสานงาน (2) ความพร้อมของเทศบาล ซึ่งเทศบาลมีข้อจำกัดทั้งในด้านบุคลากร เวลา และงบประมาณ

2. ผลด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการมูลฝอยชุมชน

2.1 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่าทีมวิจัยฝ่ายชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ร่วมศึกษาปัญหาและสถานการณ์ด้านมูลฝอยในชุมชน ร่วมเสนอแนวทางแก้ปัญหา ร่วมวางแผนแก้ปัญหา ร่วมดำเนินการปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล

2.2 ลักษณะและระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่า (1) ทีมวิจัยฝ่ายชุมชนเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการเป็นผู้ร่วมวิจัยและเป็นแกนนำในการแก้ปัญหามูลฝอยของชุมชน โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้วิจัยทั้ง 3 ฝ่าย จากการประชุม การสนทนากลุ่มแสดงความคิดเห็น และการระดมสมอง เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้นๆ ไป ตั้งแต่การรับรู้และศึกษาปัญหาและสถานการณ์ด้านมูลฝอย จนถึงการประเมินผลการดำเนินงานในการแก้ปัญหา ซึ่งหากพิจารณาตามกรอบแนวคิดของสมเดช สิทธิพงศ์พิทยา (2544) พบว่า การมีส่วนร่วมลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับสูง และ (2) ประชาชนทั่วไป มีลักษณะการมีส่วนร่วมเป็น 2 ลักษณะ คือ เป็นผู้ให้ข้อมูลและเสนอความคิดเห็น และร่วมปฏิบัติกิจกรรมในการแก้ปัญหามูลฝอยในชุมชน ส่วนระดับการมีส่วนร่วมเมื่อพิจารณาตามกรอบแนวคิดของสมเดช สิทธิพงศ์พิทยา (2544) จัดได้ว่าประชาชนกลุ่มนี้มีส่วนร่วมในระดับปานกลาง

3. ผลด้านกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้านการจัดการมูลฝอย

ผลจากการใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ก่อให้เกิดการเรียนรู้ของทีมวิจัยฝ่ายชุมชนในเรื่องของมูลฝอยตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ โดยสามารถพัฒนาสมาชิกได้พร้อมๆ กันไปทั้งด้านความรู้ ความคิด ความรู้สึก และทักษะการปฏิบัติ